

Kad nekim slučajem stupite u radni prostor Milije Nešića, namah se učini da ste se našli u radionici alhemičara predanog svom porivu, pre nego ateljeu savremenog umetnika u kome nastaju ozbiljna i vredna dela.

Na prvi pogled njegov atelje ostavlja utisak haosa, prostora uzduž i popreko natrpanog, od dna do vrha naslaganog crtežima, već godinama skrajnutim skulpturama, slikama, dobro znanim mrdalicama, natpisima i skicama, fotosima, porukama prostrtim po preostalom delu zidova, intimnim zapisima, konačno, neakvim predmetima različitog porekla. Neke od njih je teško prepoznati, naći im odgovarajuće mesto ili primenu u ambijentu u kome se nalaze. Uočava se zamašan broj radova koje odlikuje širina interesovanja, kako u afinitetu i načinu prikazivanja tako korišćenju materijala, njihovoj svrsishodnoj primeni, u čemu je pokazao osobit smisao.

Ostaje upit kako se autor među njima kreće, kako se snalazi? Kako obavlja bilo koju radnju, ponajpre onu koja se tiče njegove preokupacije, oblikovanja ili projektovanja zamišljene ideje? Sve se to čini neverovatnim, teško razumljivim gotovo apsurdnim.

Nakon prvog šoka koji doživite u ateljeu Milije Nešića, sistematičnim prebiranjem svekolikog materijala, pažljivim posmatranjem onoga što je u njemu našlo mesta, počinje da se naslućuje osoben, koliko slojevit, svet ovog umetnika. Otkriva se čvrst i siguran proserde, utemeljen na sveopštem promišlja-

nju života. Prepoznavaju se vlastitim trudom ustanovljena ideja – stanovišta, komplikovana, neki put teško shvatljiva promatranja naše zbilje. U mnoštvu sadržaja kojim je okružen, koji na ovaj ili onaj način dopire do njegova razuma i opsega mu svest, nalazimo uporište stavovima, ishodište maštovitoj potenciji koju ispoljava putem određenih znakovnih kodova.

Pri svemu tome, kroz celo delovanje, vidna je obuzetost prirodom stvaranja, njegovom suštinom, napokon, tajanstvom puteva kojima nastaje umetničko delo. Sve to zajedno ostavlja utisak svojevrstnog vremeplova koji gotovo pet decenija, koliko opstaje na domaćoj likovnoj sceni, traje kroz prostor i vreme.

Za bolje razumevanje crtačkog opusa Milije Nešića, treba kazati da je on počeo da se formira u otežanim prilikama, u godinama kada je našim društvom u celini, još uvek vladao socijalistički sistem. On je preko umetnosti, nametao poglede prikladne svojim interesima. Time je nastojao da kontroliše idejnost jednog dela zajednice i dabome, glorifikuje status sopstvene moći, sa uverenjem da je tadašnje političko usmerenje jedina valjana opcija.

Onda još uvek mlad, u fazi formiranja, Milija se, sklon razmišljanju i dubljem razumevanju stvarnosti nije dao olako prepustiti niti pak prikloniti nečemu što je bilo podalje od njegovih ubeđenja. Uviđao je da takvi, spolja nametnuti stavovi nisu u saglasju onoga u šta je verovao, a on je verovao u postojanje druge istine koja opstaje na ravni paralelnog toka života. Verovao je u oporu istinu koja se nije mogla mimoći. Nju je osećao i doživljavao više nego drugi.

Ovom prigodom biće reči o crtačkom opusu Milije Nešića. Za razliku od skulptura i slika njega je manje pokazivao, pogo-

tovo onaj deo koji se tiče ranijeg razdoblja. Stoga je ostao /uveren sam neopravdano/, manje poznat kulturnoj javnosti. Iz tih razloga o njemu nije bilo dovoljno govora, bar ne u meri koju zaslužuje ostvarenim vrednostima. Prilika je da se njegov doprinos na ovom planu celovitije sagleda, da mu se osvetle počeci, dotakne razvoj, da se razjasne rasponi u kojima je gradio poetiku svoga dela.

Ovako upriličena izložba, fragmentarno i delimično, dokumentuje širinu interesovanja Milije Nešića. Razume se, ona nije mogla da ga u potpunosti predstavi, /što će, verujem biti predmet budućih proučavanja/ da obuhvati brojne radove iz fonda obimnog materijala koji je sačinio. Iako nisu doticane sve poente njegovih složenih duhovnih potraga, ona donekle pruža uvid u stvaralački sled dužeg vremenskog raspona u vrednosne domašaje njegova stvaranja, napokon, u misaonu komponentu kojom je odenuo svoje delo.

Kada je reč o crtežu treba kazati da on predstavlja jedan od najstarijih tragova čovekovog postojanja. Smatra se da je stariji od govora. To je jedan od najranijih vidova komunikacije među ljudskim bićima, sa svetom i prirodom. U isto vreme to je prvo izražajno sredstvo kojim se naš daleki predak počeo koristiti. Tada su u okviru crteža definisana dva pravca, koja traju do danas. Jedan je stvarnost predstavljao skupom apstraktnih naznaka, dok je drugi ostao u domenu prikazivačke uloge, dakle zadržao se na realnom opisivanju predmeta. Sve ono što je kasnije sledilo smešta se u te okvire. Čovekova potreba za crtežom i crtanjem nije prestala. S nesmanjenim interesovanjem umetnici nastoje da se njime iskažu. To najbolje pokazuje primer Milije Nešića, koji mu je u pravom smislu reči posvećen. Prihvatio ga je od samog početka i ostao mu veran do ovih dana.

Uvek se iznova postavlja pitanje šta je, zapravo, crtež? Kako ga odrediti spram drugih likovnih disciplina?

U širem pojmu on predstavlja prikaz oblika na nekoj površini. Osnovno sredstvo mu je linija, kojom se mogu izraziti dve dimenzije, visina i širina. Ona se smešta kao granična modulacija između površina, tragova materije i boje, što znači da razdvaja dve forme, dve mase ili dve tome slične vrednosti.

U potonje vreme pojam crteža se dosta izmenio, znatno mu se proširila sadržina. U njegov prostor prvo je ušla jedna koloristička vrednost, a potom, ne retko, postao je stecište složenih bojnih opservacija do mere kad se neki put teško razaznaje od slike, te je između njih otežano povući jasnu granicu. On opstaje u osnovi bilo kojeg i kakvog ozbiljnijeg projekta. Teško se može zamisliti slika, skulptura, grafika, arhitektonsko delo ili pak neki drugi vid likovnog tvorenja bez njega.

Crtež može da bude skica, ilustracija, spontano naneta implikacija date zamisli, može biti karikatura, strip, animacija. Sve to jeste crtež, međutim on je nešto više od toga. Najpre i najviše on je samostalna kreacija koja ima svoje zakonitosti, koje ga čine drugačijim od ostalih disciplina.

Milija Nešić je to imao na umu. Kao stvaralac istančane nervature, umnog i otvorenog mišljenja, pouzdano je razumevao ove probleme. Tim pre, što je crtež blizak njegovoj osetljivosti, poistovećuje se sa njegovim duhom. Zato ga je prihvatio kao mogućnost da progovori o sebi i svetu, u isto vreme da sačuva njegovu autonomnu vrednost. Uspeo je da mu proširi granice izraza i produbi fenomenološku zasnovanost na kojoj počiva.

Ovde izneta zapažanja u velikoj meri su indikativna za radove koji su našli mesta na izložbi. Stoga pokreću niz pitanja čiji se odgovori iščitavaju u izloženim delima.

Jedan od najranijih, ovom prigodom namerno pokazanih crteža, AKT iz 1956, s razlogom se može prihvatiti kao razmeđa u stvaranju Milije Nešića. U njemu je sumirano sve ono što je do tada bilo imanentno njegovom kazivanju. Vidan je stepen akademskog načina oblikovanja, koji počiva na

izvesnom analitičkom realizmu. Tome treba dodati poštovanje proporcije, skladne odnose masa i veštinu crtačke opservacije, kojom je u to vreme u potpunosti ovladao.

Nakon toga, Milija je učinio pomak ka dematerijalizaciji forme, što znači da je usledio izvestan otklon od prikazivačke uloge koju je do tada negovao. Time je začeto novo razdoblje u njegovoj umetnosti. Deo opusa, koji je nastao lako se može razlučiti prema tematskim oblastima koje su bile u domenu njegove znatizelje. Manji deo se odnosi na polu-urbane, uglavnom prepoznatljive, predele koji dotiču predgrađa, ne posve jasne siluete, kula i kuća koje je zapažao u okruženju. U postupku izvođenja ističe se sled neposrednog kazivanja. Scene se utapaju u neobičnu, gotovo noćnu svetlost koja zrači iznutra iz same forme. Njihovom atmosferom provejava uzdržana, čedna osetljivost. Opustelim, donekle zaboravljenim tragovima života, u kojima nema emocija niti čovekova prisustva, vibrira neodoljiv kontekst neorealističkog fluida.

Posebno poglavlje u njegovoj umetnosti čine životinje. Njih je često crtao. I pored toga što su opisane jasnom konturom, nekad ih je otežano prepoznati ili im ustanoviti bližu atribuciju. Razlog tome nalazimo u podatku što su sazdate osobenom plastičkom vizurom, prožetom tragovima onirizma i magije. Smeštene između jave i sna one zalaze u područje metafore ili pak drugih teško dokučivih, višeslojnih značenja, znanih samo autoru. Ostavljaju utisak tmurnog, nedopadljivog, katkad neprijatnog ali krajnje sugestivnog izgleda.

Ipak, najviše interesovanja pokazao je prema aktu, ženskom i muškom, poednako. Prate ih naglašene anatomske obline, izvesna deformacija koja preuzima ulogu napete drame i tome izražajne optike crteža. Gola tela, ograničena snažnim linijama, ostvorena su dubokim kontrastima svetlih i tamnih površina. Da bi došao željenih, suštinskih određenja, bilo je dovoljno da figuru postavi širokim potezima koji su se odvajali iz polusenki. Uvek su postavljena u prvi plan. Ističe ih konstruktivna shema koja opisuje prirodni tok modela. Izostali su iz prethodnih radova stilizovani prelazi ili lazuri koji su gradili oblik prefinjenog sklada.

Pozadina je neodređena, prazna, negde ovlaš tonirana. Prostor je samo nagovešten, otvoren, neograničen. Izmaknut je pred nametnutom masom akta, koji zauzima glavni deo crtanog polja.

Figure su animirane kroz pokret, neku vrstu zamaha i akcije, ne posve objašnjive. Postojane su, nekad statične, nalik skulpturama iz razdoblja starog Egipta.

Realnost motiva je u velikoj meri uzmakla pred osamostaljenom materijalnom potkom, koja je počela da budi različite asocijacije. Zašla je u sferu nadrealne još više slobodne vizuelne ekspresije. U ovim delima izvanredne snage otpočeo je život koji će se nastaviti u budućim umetnikovim ostvarenjima.

Osobita pažnja posvećena je sukobima svetlosti i senke. Uz delotvorni efekt tih odnosa dignutih do krajnjih mogućnosti, sve je preneto u područje osobenog dramskog konteksta. Postignut je efekat tako bogat i tako dubok da od ovoj umetnika čini pravim vizionarom našega vremena.

Među ovim radovima nema većih oscilacija. Jedinstveni u izrazu, zgusnute materijalizacije, nastali u sledu ograničenog vremenskog trajanja, ostavljaju dojam kao da su ostvareni u jednom dahu. Shodno naglašenim, široko oivičenim poljima koja katkad podsede na Ruoa, u ovim delima ima izvesne otuđenosti, uz to pomerene realnosti svojstvene izdvojenoj generaciji sa kojom je Milija stasavao. Ona je, takođe, bila razočarana ponuđenim vrednostima. Tu pre svih, treba pomenuti Dada Đurića, ponajviše Uroša Toškovića sa kojim je bio blizak. Zajedno su provodili vreme pored obala Save i Dunava. Po kazivanju autora danima su tragali po nepoznatim, ponekad teško pristupačnim mestima. Tražili su i nalazili podsticaje svojoj mašti i u nanetim ostacima vode otkrivali buduće sadržaje svojih dela.

Sem toga, u ovim radovima se uočava seta, teskoba i nespokoj, što se može pravdati posledicom ratnih događanja, koje je svojedobno doživeo. Tome treba dodati niz drugih okolnosti, kroz koje je Nešić prolazio, koje su kod njega ostavile vidnog traga. Sve se to taložilo u umetnikovoj svesti i na neki način našlo mesta u crtačkoj percepciji.

Ovaj period nije mnogo trajao. Svega nekoliko godina. Ipak, njime je uspeo da profiliše estetički stav i obeleži ga vlastitim rukopisom. Potvrđen je velikim brojem uspeh ostvarenja, koja se smeštaju u sam vrh naše umetničke prakse pri kraju šeste decenije prošloga veka. Razdoblje o kome je reč završilo se krajem pedesetih godina. Tada je izvesno vreme posvetio skulpturi. Uz nju je nastalo mnoštvo usputnih skica, zabeleški skulpturalnih opažaja, koje su pomogle da bliže odredi oblik.

Njegova je aktivnost u to vreme, neki put, izlazila van okvira galerijskog koncepta. Negovao je sklonost ka drugačijem prihvatanju likovnog dela, ali i njegovom osobitom prezentovanju. Gajio je otpor prema ustaljenom profilu administrativnog, prostorima ograničavajućeg načina izlaganja. Privlačile su ga gradske periferije, nenastanjeni tereni, opustele, peskovite plaže na kojima je izvodio zapažene radove iz domena proširenih medija. Priklanjao se lokacijama koje su mogle da mu obezbede direktno suočavanje sa publikom. Nastojao je da se neposrednom posmatraču ili pak slučajnom namerniku, obrati što neposrednijim putem. Bio je jedan od retkih koji je svoja dela, poput onih nazvanih ČOVEK, VREME, PROSTOR, pokazao u otvorenom, prirodnom ambijentu.

Prvom polovinom osme decenije usledio je zaokret u njegovoj umetnosti. Nešić je i nadalje ostao privržen dematerijalizaciji forme koju je još više sublimirao. Pomak je učinjen u pogledu teme, ikonografskog sloja, nadasve ličnog diskursa koji je nastojao da iznese. Uz to, bitno se izmenio njegov rukopis. Prilagođen je novom načinu kazivanja.

Šta se zapravo desilo?

Pre svega, znatno je uprostito likovna sredstva, koja su podarila drugačiju sadržajnu organizaciju.

Poveden iskustvom vajara počeo je da kleše masu, sažima i svodi na sklop čvrsto uspostavljenih odnosa. Oblik koji je zasecao gde mu se činilo da treba, presecao, graničio je grubom linearnom konturom. Te segmente je potom spajao sa drugim motivima, poput kuće, kapitela, drveta, ptice, jabuke, zmiје, oblaka. Njihovo povezivanje udovoljava narativnoj potrebi, kojom je autor stupio u područje priče i polemike. Nove celine koje je sačinjavao podsećaju na kontraverzna, provokativna, neobična, mahom iznenađujuća, nadrealističkom iskustvu neočekivana jedinstva.

Milija je sveo crtež na osnovne poteze koji dobijaju svoj autonomni život. Forma je krajnje uprošćena. Ono što je u ranijim delima izgledalo živopisno, pomalo karikaturalno, nestalo je. Odrekao se senki, tonske postupnosti, perspektive, nizanja planova, kako bi neposredno prišao modelu, njegovoj istiniosti. Sve je, kroz dramatične sukobe belog i crnog, podređeno ekspresiji. Forma je naglašena tamnim, ravnomerno

kontinuiranim snažnim potezima. Linija je postala određena, tvrda, apsolutna. Njena kretanja je ritmična, deformisana, jasna, krzava, na mahove drhtava, uglavnom nedopadljiva. Sazdana je kroz dramatične sukobe svetlog i tamnog. Retka prisutnost boje na određenim mestima opstaje kao simbolička odrednica. U ovim radovima nema lepote forme, niti lepote izvođenja. Milija se nije predavao suvišnom modelovanju niti ulepšavanju datog motiva. Crteži nisu pravljani u toj nameri. Nije se rukovodio tom željom. Toga u njima nema. Oni problematizuju druga estetska načela koja se poklapaju sa svešču umetnikova bića. Tome svedoče muške figure atavističkih, nabreklih udova, odstranjenih ekstremiteta. Primetna su iskomadana tela, presečene ruke, noge, prepolovljena torza. Glave su im nadomeštene zastavama, oreolima, simbolima. U preostalim rukama, nalik drvenim konstrukcijama, vitlaju čvrsto uzeti pištolji, uzdignuti, upereni nekamo, čini se sa jasnom porukom. Možda u pozitivne tokove civilizacije.

Sve je u ovim radovima podređeno uverljivom govoru, ništa manje poruci koja se želi izneti. U njima ima snažnog izraza, intuitivnog naboja, neporecive energije. Žestokim, neskrivenim sarkazmom, Milija tumači oporu, ogoljenu stranu života. Crteži mu kazuju o zapretenim nagonima koji dotiču čovekovu egzistenciju, njegova suštinska obeležja povezana sa uvreženim, arhetipskim naslagama.

S pravom se može izreći da na tim premisama, više-manje, počiva jedinstvenost njegova opusa, kojim je obeležio našu noviju umetnost, i naravno obogatilo kulturu kojoj pripada.

I pored toga što ova izložba ostavlja utisak da je sačinjena iz dva bloka različite vizuelne potke, njegovi noviji radovi ipak korenspondiraju sa ranim delima, zapravo, ističu iz poetike koju je začeo drugom polovinom prve decenije prošloga veka. U novijim radovima Nešić pripoveda odavno prisutnu, dobro znanu priču koja počinje prvim grehom učinjenim od strane Adama i Eve. Preko raspeća ona se nastavlja do našeg vremena, do potonjih, u širim prostorima svežih primera čiji smo sudionici ili pak svesni ili nesvesni saučesnici bili.

On opisuje permanentno pomereno stanje svesti. Ukazuje na slutnje, iskonski čovekov nemir, na pokušaj da se potre prirodna i životna harmonija, već uveliko načeta nepojmljivim čovekovim nagonom, koji stremi razaranju, uništenju, smrti. Ti i takvi nedostaci društva koje su stvorili ljudi svih vremena mogu porediti sa onim koje su izneli Goja ili Domije. Milija je u sve to, bez ostatka, uđenu estetičku ali i etičku dimenziju svoje ličnosti. Dela su mu krajnje angažovana i u tim razmerama veoma upečatljiva. Ubeđenja koja je gajio bila su i ostala prepoznatljiva odrednica njegovog moralnog digniteta, koji je sledio i u godinama kada je do toga malo ko držao. Jednom rečju, generisao je neumitni deo stvarnosti u kojoj bivstvujemo.

Da li ima neposrednijeg svedočanstva o našem svetu, direktnije opomene našoj savesti, našem razumnom biću? Ima li uverljivijeg načina pripovedanja od onog kojim je Milija Nešić progovorio o nama i našoj sudbini? Čini se da nema. Ili mi nije poznato.